

ego

Centraal Station

Doordat het in een maandblad onmogelijk is om direct op de gebeurtenissen te reageren, kunnen we wat we te zeggen hebben thans als uitspraken van vooraanstaande autoriteiten weergeven.

De nieuwe minister van Defensie heeft zich in de Tweede Kamer duidelijk uitgedrukt (verslag in de krant van 19 april):

Minister Den Toom heeft duidelijk te kennen gegeven de actie van de matrozen uit Den Helder, die op 4 april j.l. de hal van het Centraal Station in Amsterdam op hardhandige wijze van nozems zuiverden, af te wijzen. Ter voorkoming van een herhaling van het incident zijn aan het marinepersoneel aanwijzingen uitgegaan om zich van iedere ordeverstoring te onthouden.

Wat uitvoeriger ging de Amsterdamse politierechter mr. R. de Waard, tijdens een rechtzitting waarin twee jongemannen die in de hal van het Centraal Station in botsing kwamen met de politie werden berecht, op de bekende gebeurtenissen in.

Mr. De Waard zei o.a. (aanhalingen uit de Volkskrant van 18 april):

'Er is geen enkele categorie misdrijven die Amsterdam zóveel nadeel heeft berokkend als de stelselmatige misdrijven tegen het gezag van de politie.'

Het lijkt me een uitspraak waar veel Amsterdammers en anderen eens lang over zouden moeten nadenken.

De politierechter vervolgde:

'Ik ben het helemaal niet eens met de mensen die de jongelui van het Centraal Station ongenueanceerd "schorremorrie" noemen. Het merendeel van deze jongens en meisjes is echt niet zo beroerd, daarvan ben ik overtuigd. Maar het is de taak van de politie om in te grijpen als de spanningen te groot worden en de orde verstoord dreigt te worden.'

Een pijnlijke uitspraak van de rechter omdat we weten dat de man die het woord 'schorremorrie' voor de televisie in de mond nam niemand minder is dan het hoofd van de politie, de burgemeester van Amsterdam.

Dat de rechter de politie er aan herinnert dat het haar taak is om in te grijpen als ordeverstoring dreigt is ook niet zonder betekenis.

Een normaal burger vraagt zich in verbazing af waarom thans de orde in de hal van het Centraal Station wel gehandhaafd kan worden terwijl dat blijkbaar vóór het incident niet kon.

Tenslotte nog één aanhaling van woorden van mr. De Waard:

'En als de politie níet optreedt komt er een knokploeg, die zogenaamd "orde op zaken" komt stellen, en daartoe geen enkel recht heeft.'

En daar ligt m.i. de kern van de zaak. Militairen die gaan optreden als ongeregelde knokploegen werken niet aan de gezagshandhaving maar aan de gezagsondermijning.

Dat dat niet wordt ingezien, zelfs niet door mensen die de geschiedenis van deze eeuw persoonlijk hebben meegemaakt, is opnieuw verbazingwekkend.

We twisten er vandaag in Nederland over of het nog mogelijk is om de waarden van onze beschaving te verdedigen door middel van wapens en strijdkrachten, maar we zouden het erover eens moeten zijn dat als leden van die strijdkrachten gaan optreden als ongeregelde knokploegen dat dan het einde in zicht komt van wat ooit verdedigd zou kunnen worden.

RED.

ego

Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen

No. 61 — mei 1967

3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878

Vast medewerkers:

N. Haasbroek
W. Jesse
Henk J. Meier
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
T. Weerheym
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 5,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat.

We leven in een spannende tijd. De botsingen tussen overheid en burger nemen toe. Amsterdam is geen weekeinde rustig meer. Om al te oververhitte gemoederen te kalmeren — bij beide partijen dan — meenden wij er goed aan te doen, deze ontspannende foto als voorplaat van ons meinummetje te gebruiken. Zo kan het dus ook, waarom eigenlijk niet!!

Smulders, jonge turnkampioen

Klaas Boot was een begrip. Diens opvolger Willy Jaegers troonde ook al met veel overmacht jarenlang op de Nederlandse turntroon. De gemoedelijke Zuiderling torpedeerde jaar-in jaar-uit de opkomende generatie. Vooralsnog leek niemand nog in staat om Jaegers de turntitel te ontnemen. Echter dit jaar kwam er een kink in de kabel. Jaegers blesseerde zijn voet tijdens een training en was niet in staat om aan de Nederlandse kampioenschappen mee te doen. Cor Smulders, 19 jaar, profiteerde van dit buitenkansje en werd na verwoede strijd met zijn clubgenoot Hans Gunneman kampioen van Nederland. Het verschil bedroeg slechts tienden van een punt.

Nu zegt Cor Smulders: 'Voor mij was Hans de grote favoriet. Ik had dit niet verwacht, na de jeugdtitel ook nog eerste bij de senioren. Ach, ik geloof dat ik het nog steeds niet besef.'

Vechtjas Cor Smulders heeft dit jaar zijn hoogste ideaal verwezenlijkt. Drie titels sleepte hij binnen. Eerst behaalde hij de jeugdtitel, daarop werd hij in Bunnik juniorenkampioen van Nederland en ten slotte in Groningen; de herentitel.

Cor: 'Nou moeten ze niet zo hoog van de toren blazen. Willy Jaegers was er niet bij. Ik geloof niet dat ik zover was gekomen als Willy tijdens de training bij ons zijn enkel niet had geblesseerd. Vlak voor het Nederlands kampioenschap ging het gips er pas af. Voor mezelf had ik pas op 1968 gegokt. Dit jaar was het anders beslist nog niet gelukt.'

Tonnie Meynen, full-time trainer van het zo succesvolle PSV uit Eindhoven, dat ook nog Guus van Geet en Pierre Maton bij de eerste tien had, zegt tegen zijn bescheiden pupil: 'Dat ben ik niet met je eens. Willy had het ook dit jaar erg zwaar gekregen. Hij had het tegen jou en Hans moeten bewijzen. Je moet je ideaal beslist niet te laag stellen. Je was gewoon rijp voor die titel.'

Cor Smulders heeft dan ook volop de tijd om te trainen. Hij werkt als fijnbankwerker bij een turntoestellenfabriek in Ulvenhout. Zelf bekend hij: 'Ik kan niet zeggen, dat ik het zwaar heb. Met Klaas Boot, die vertegenwoordiger bij de firma is, moet ik vaak toestellen testen. Iedere dag ben ik bezig. Bovendien krijg ik veel vrije tijd om bij mijnheer Meynen te oefenen. Zes tot zeven keer ben ik in touw. Vroeger was dat wel anders. Toen werkte ik nog bij Philips. Ik had lang zoveel tijd niet.'

Ondanks die enorme inspanning heeft Cor al een grote teleurstelling te verwerken gekregen. Juist toen hij uit Zwitserland terugkwam — 'ik had daar met de Zwitserse nationale ploeg getraind' — hoorde hij van vriend en rivaal Hans Gunneman dat Nederland geen turners zou afvaardigen naar de Europese kampioenschappen in Helsinki. Die wedstrijden zijn inmiddels geweest.

De Oost-Europeanen en dan vooral de Russen kaapten de medailles weg.

Tonnie Meynen zegt: 'We hebben een mooie kans voorbij laten gaan. Dit was toch voor deze jongens de kans geweest. Denk nou alsjeblieft niet dat we er veel van hadden verwacht, maar een leerschool was het toch zeker geweest. Daar in Helsinki hadden ze zichzelf kunnen testen en ervaring opgedaan voor later. Met het KNGV was in principe overeenstemming bereikt. De beslissing om niet te gaan viel eigenlijk al veel eerder. De resultaten in de interland tegen België waren niet hoopvol.'

En Cor: 'Eigenlijk is het niet eerlijk. We turnden in Oostende in een sfeerlose, koude hal waar geen mens aanwezig was. Bovendien bleven de Belgen ver op ons achter. Echt die tegenstander was geen stimulans.' Voor Cor Smulders en Tonnie Meynen — 'hij is al sinds ik bij PSV ben mijn tweede vader' — zegt Cor — is de klap toch hard aangekomen. Cor Smulders wuift echter alle bezwaren weg. 'Mijn tijd komt later wel. Eerst

ga ik nog terug naar Magglingen.'

Tonnie Meynen: 'Hij is daar bij Jack Günthardt in goede handen. Het Van der Karfonds betaalt twee weken en misschien blijft hij wel een maand of nog langer. Er is sprake van dat Cor daar ook nog kan werken. Als dat mogelijk is blijft hij een jaar weg.'

Cor Smulders verheugt zich al weer op zijn reis naar Zwitserland. 'Ik kan daar iedere dag trainen. Dat is het grote verschil. Hier moet alles in de avonden gebeuren.'

En Tonnie Meynen vult aan: 'Daarom laat ik hem ook gaan. Het is voor zijn ontwikkeling het beste. Ik wilde dat we bij ons al zover waren.'

Dat het eens zal gebeuren is duidelijk. Bij PSV heeft men de turnafdeling zien groeien sinds Meynen het oosten van het land voor het zuiden heeft verlaten.

Zei secretaris Ben van Gelder: 'Die Tonnie is een kei. Hij presteert veel. Jammer dat hij geen voetbaltrainer is.'

WIM JESSE

Cor Smulders. Achter hem zijn trainer Tonnie Meynen.

Wat bedoelen we met democratisering van de krijgsmacht?

Menigeen zal zich bij het lezen van de titel van dit artikel afvragen of het mogelijk is de begrippen democratisering en krijgsmacht in één zin bij elkaar te voegen.

In de ogen van velen, is de krijgsmacht een gesloten, hiërarchisch geheel, waarin nog geldt: 'Je hoeft niet te denken, er wordt voor je gedacht.'

Wie echter kennis neemt van hetgeen in de laatste jaren over het klimaat in de krijgsmacht geschreven is moet wel tot de ontdekking komen, dat de ontwikkeling in de maatschappij de gang van zaken binnen de krijgsmacht beïnvloedt en dat met de komst van de techniek in de krijgsmacht heel wat vanzelfspreken-zaken op de tocht komen te staan.

Eerst is belangrijk om duidelijk te maken wat we onder *democratisering* van de krijgsmacht willen verstaan.

Voor mij houdt democratisering in dit artikel in het streven naar meer *gelijkheid binnen de krijgsmacht en openheid naar en meer gelijkheid met de maatschappij*.

Meer *gelijkheid* in een organisatie die nu kent:

- ongelijkheid in machts- en rechtspositie
- ongelijkheid in verantwoordelijkheid
- ongelijkheid in bezoldiging
- ongelijkheid in leef- en woonruimte
- ongelijkheid in arbeidsklimaat

Enkele jaren geleden sprak iemand van de vakbeweging voor een groot aantal leidende figuren uit het bedrijfsleven over 'persoonlijke verantwoorde-

lijkheid in werk en samenleving.' Hij had het toen over de klacht die zo vaak geuit werd over gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel van de werknemer en hij stelde dat die klacht dezelfde was als over de plant, die zonder licht en water niet groeien wil. In dat verband stelde hij enkele vragen aan de aanwezigen, die als volgt luiden: Kent de hiërarchie, zoals wij die thans hebben in het bedrijfsleven, niet te veel:

- sociale distantie met pretenties, dus een standenmaatschappij;
- dirigisme: bemoeizucht van boven naar beneden;
- systematische verlamming van initiatief, uit angst de eigen positie aangetast te zien;
- te geringe fouten-tolerantie;
- kruideniersmentaliteit in het tekenen van verantwoordelijkheid;
- ondermijning van het zelfvertrouwen;
- misbruik van mentaal overwicht;
- de afblijf-mentaliteit: wanneer iemand even buiten zijn eigen gebied treedt, is daar al direct een ander, die zegt: 'afblijven met je vingers, dat behoort niet tot jouw verantwoordelijkheid.'

Het was een treffende beschrijving van situaties die we in de onderneming nog vaak tegenkomen; de beschrijving geldt in versterkte mate voor de hiërarchie in de krijgsmacht, omdat daar de tradities veel sterker zijn, de mogelijkheden tot correcties groter en de afhankelijkheid van de ondergeschikte evenzeer.

Ongelijkheid in machts- en rechtspositie

De eerste zin die je als militair krijgt ingehamerd is de kern van het Reglement op de krijgstucht: '*ondergeschiktheid is de ziel van de militaire dienst*.'

Voor heel veel militairen is dit het alpha en het omega in de militaire dienst. Naar de ziel van de militair wordt niet gevraagd. Vanuit die kern van het Reglement op de krijgstucht is het gehele reglement geredigeerd. Gehoorzaamheid zelfs in nietige zaken is de consequentie. Het bepaalt de verhouding tussen boven- en ondergeschikten in sterke mate. Zelfs bij het maken van een grapje is die kern bepalend. Bekend is het verhaal van een officier die tot een soldaat zei: 'Jan, als je je handen zoekt dan kun je ze in je zak vinden,' waarop de soldaat antwoordde: 'Luit, als u uw wenkbrauwen zoekt dan kunt u ze onder uw neus vinden.' De soldaat kreeg daarop een douw. Hij kwam in strijd met de ondergeschiktheid en bracht niet de vereiste eerbied voor zijn meerdere op.

Een ander, veel schrijnender verhaal is van de man die op het rapport bij de commandant moest verschijnen. Hij moest vijf maal opnieuw voorkomen, waarbij de meerdere ongeveer 7 uur op zich liet wachten, terwijl de gerappor-

teerde voor de deur van zijn kamer kon blijven staan. Zelf maakte ik mee, maar dat is een groot aantal jaren geleden, dat we opgecommandeerd werden voor de geestelijke verzorging en op straffe van corvee dat uur geestelijke verzorging moesten meemaken.

Een ander voorbeeld van de machts- en rechtsverhoudingen. Het is de mogelijkheid voor een leek (op het gebied van de rechtspraak althans) om een vrijheidsstraf op te leggen. Wanneer mag iemand in de burgerlijke rechtspraak de gevangenisstraf opleggen? Dan moet hij aan heel wat eisen voldoen. Hij moet jurist en over ruime ervaring beschikken. En dan mag hij alleen of met collega's, gevangenisstraf opleggen na wettig en overtuigend bewijs, met een advocaat als tegenpartij, onder nauwkeurig ambtelijk toezicht en onder voortdurende belangstelling van pers en publiek.

Dan heeft de militaire tuchtrechter het heel wat gemakkelijker. Meestal is dat in eerste aanleg een compagniescommandant, een nog vrij jonge man, die behalve het handhaven van de tucht nog vele andere zaken aan zijn hoofd heeft. Een juridische opleiding heeft hij niet genoten, wel een behoorlijke krijgstuchtelijke vorming. Zijn zorgen strekken zich uit over tientallen jongemannen die niet vrijwillig het militair bedrijf hebben gekozen. Als die commandant een wijs man is, weet hij de goede geest in zijn onderdeel wel te bewaren, zonder al te veel dagen streng arrest uit te delen. Maar helaas zijn er maar al te veel die het zonder dit machtsmiddel niet menen te kunnen stellen. Het is dan ook onverantwoord handhavers van de tucht en de orde in hun onderdeel de bevoegdheid te laten, een vrijheidsstraf op te leggen.

Tekenend voor de verhoudingen is ook, dat een beklag over opgelegde straffen altijd via de hiërarchie weg gaan. Er is geen instantie buiten de krijgsmacht die het voor de klager kan opnemen. We kunnen nog verder gaan. Officiëren en onderofficiëren hebben de status van militair ambtenaar en daarmee een nauwkeurig omschreven rechtspositie. Maar ook daar zitten haken en ogen aan.

Zo is b.v. aan de belangenorganisaties de mogelijkheid onthouden om namens hen onderhandelingen te laten voeren door vertegenwoordigers die niet in militaire dienst zijn. Zo kan dan een sergeant-majoor in de onderhandelingen tegenover een generaal-majoor komen te zitten die namens de minister van Defensie optreedt. Ook dat is tekenend voor de verhoudingen.

De dienstplichtigen staan nog verder ten achter, voor hen geen rechtspositie. Zij zijn geen militair ambtenaar en geen werknemer, zij hebben geen status en geen vertegenwoordiging. Hun rechten, hun loon- en arbeidsvoorwaarden worden eenzijdig bepaald. Ik zou nog veel

In het vorig nummer hebben we beloofd een tweetal politieke partijen aan het woord te laten die in de verkiezingscampagne de woorden 'democratisering van de strijdkrachten' hebben gebruikt. Wij waren nieuwsgierig wat daar nu precies mee bedoeld werd.

De lezers vinden in dit nummer dus twee artikelen; één van de heer J. H. Moerkerk van D'66 en één van de heer E. R. Wiel-draayer van de Partij van de Arbeid.

Wij laten het graag aan de lezers zelf over om hun oordeel te vormen op het geschrevene. Mochten zij hun oordeel op schrift willen stellen, dan verlenen wij graag ruimte daarvoor in Ego. De reacties moeten natuurlijk wel op behoorlijk niveau zijn.

RED.

meer kunnen noemen op dit gebied, maar laat het hier bij om over te stappen naar het terrein van de bezoldiging.

Ongelijkheid in bezoldiging

Was het tot voor kort nog zo dat dienstplichtigen een zakgeld kregen van plm f 2,- per dag, per 1 jan. '67 is aan deze jarenlange onrechtvaardige toestand gedeeltelijk een eind gekomen, doordat er een bezoldiging van plm. f 200,- bruto per maand is gekomen, waarvan na aftrek van kosten voor voeding e.d. f 100,- netto overblijft. Een eerste stap naar meer gelijkheid is gezet, maar het verschil tussen de beroeps-militair en de dienstplichtige van gelijke rang en leeftijd is nog groot en bedraagt wel 100 percent.

Ongelijkheid in verantwoordelijkheid

De reglementering in dienst gaat ver. Wie het reglement Inwendige Dienst doorbladert zal telkens op die gereglementeerdheid stuiten, ook in de kleine zaken. Zo wordt aan de soldaat niet overgelaten hoe hij zijn bed wil opmaken, of hoe hij zijn kast wil indelen. Hij mag niet beslissen of hij na de diensturen wel of niet in burgerkleding zal gaan lopen. Hij moet in groepsverband naar de eetzaal marcheren, hij kent talloze appels van de vroege ochtend tot de late avond, zodat de eigen verantwoordelijkheid die hem gelaten is, bedroevend klein genoemd kan worden.

En dan het leetuurverbod voor alle militairen, een leetuurverbod dat schril afsteekt tegen de openheid die we thans in de maatschappij ervaren en lachwekkend wordt als we zien dat via de moderne communicatiemiddelen alle ideeën openbaar worden. Verantwoordelijkheid vraagt kennis van alles wat zich aandient en daardoor tot een meningsvorming komen. De militair mag in dit opzicht niet ten achter gesteld worden bij de burger. De militaire maatschappij moet op dit punt opengebroken worden.

Ongelijkheid in leef- en woonruimte

Ook in defensiekringen wordt beseft dat de leef- en woonruimte in de dienst een grote ongelijkheid vertoont. Alleen het spraakgebruik toont dit al aan. Men spreekt van officiershotels en manschapverblijven. De leefruimte van een soldaat is 4 m². Hij verblijft in heel veel gevallen in een zaal waar 20 tot 30 mensen moeten verblijven, waar in sommige gevallen de bedden nog twee hoog staan en waar hij kan zitten aan een kale tafel op een kale bank. Schril steekt dit af bij de leefruimte van militairen met een hogere rang.

Zelf ben ik sergeant geweest. Een van de dingen die ik toen het meest apprecieerde was dat ik na het verkrijgen van

die rang voortaan maar met enkele mensen op een kamer moest samenleven en dat ik wat privacy kreeg en een betere verzorging. Voor diehards mag dit onbelangrijk schijnen, in feite betekent het heel veel voor degenen die in de militaire samenleving moeten verblijven.

Het arbeidsklimaat

Van delegatie van verantwoordelijkheid is nog bijzonder weinig sprake, van overleg nog minder. Het is mij een raadsel hoe men samenwerking kan verwachten als een mindere van een meerdere verwachten kan dat deze tegen hem kan zeggen: 'In de houding als je tegen mij spreekt.' De meerdere heeft die mogelijkheid. Het bestaan daarvan is de soldaat zich bewust. Hij wordt daardoor in zijn vrije uitingsmogelijkheden geremd en ontplooit geen initiatief.

Ook het op alle mogelijke momenten verplicht zijn tot de militaire groot staat een gezond arbeidsklimaat in de weg. In het voorgaande is de situatie generaliserend beschreven en de tegenstellingen fel aangezet. Daarmee is tekort gedaan aan degenen die binnen de bestaande verhoudingen humaan optreden en er het beste van trachten te maken. Tegelijkertijd moet hierbij echter vermeld worden dat er nog talloze zaken genoemd zijn gebleven: o.a. de vele tradities en het standsbesef. Bewust heb ik nog niet genoemd de ontwikkelingen in maatschappij en krijgsmacht die tot verbetering in de situatie kunnen leiden en ten dele ook al geleid hebben.

Ontwikkelingen in maatschappij en krijgsmacht die democratiserend werken

Ik zou een paar factoren willen noemen die democratiserend werken.

1. In de maatschappij

— Openheid bij het bespreken van allerlei problemen die vroeger taboe waren. Vcoral de moderne communicatiemiddelen spreken hierbij een belangrijke rol. Tegelijkertijd moet hierbij vermeld worden dat vanzelfsprekende begrippen als autoriteit, gezag, traditie kritisch door de jonge generatie onder de loupe worden genomen. De invloed hiervan is ook in de militaire samenleving merkbaar.

— Het streven in de maatschappij naar democratisering van onderwijs en onderneming. De verbetering van het arbeidsklimaat in het bedrijfsleven, het totstandkomen van een rechtspositie voor de werknemer zijn zaken die voor de grootste werkgever van ons land, i.e. de minister van Defensie niet zonder consequenties kunnen blijven.

— De stijgende kosten van het leger en de toenemende activiteit van de leger-voorlichtingsdiensten. Bij steeds meer mensen ontstaat een besef van de enorme kosten die aan het bezit van een krijgsmacht verbonden zijn. Daardoor wordt er meer nagedacht over de taak,

de functie, vorm en omvang van de Nederlandse strijdkrachten. Dat kan een voorspel zijn voor een integratieproces van maatschappij en krijgsmacht dat diep-ingrijpende gevolgen zal hebben voor de krijgsmacht.

— Tot nu moest Defensie heftig concurreren met het bedrijfsleven bij het aantrekken van personeel gezien de spanning op de arbeidsmarkt. Er is een toenemende behoefte bij Defensie naar technische specialisten die gedurende langere tijd bij de krijgsmacht willen dienen. Gevolg van de concurrerende positie is dat arbeidsvoorwaarden maar ook leef- en arbeidsklimaat aangepast moeten worden aan datgene wat in het bedrijfsleven bestaat. Dat is de laatste jaren t.a.v. dienstplichtigen merkbaar gebeurd.

2. In de krijgsmacht

De industrialisatie van de krijgsmacht-delen is in volle gang. De marine was vanouds al een technisch bedrijf, de luchtmacht is in de eeuw van de techniek opgekomen, de landmacht maakt momenteel een ontwikkeling door die haar ook zal maken tot een modern industrieel apparaat. De krijgsmacht in zijn geheel is op weg een groot-bedrijf te worden dat met succes vergeleken kan worden met de industrie. Daardoor zal het karakter van het leidinggeven grondig veranderen; het leiderschap zal het meer moeten hebben van teamleiden en technische deskundigheid dan van het geven van bevelen. Tanks, vliegtuigen, gemotoriseerde voertuigen en onderzeeboten zijn in hun functioneren afhankelijk van teams waarvan de leden elkaar goed kennen en op elkaar aankunnen. De verantwoordelijkheid ook van de laagste in rang is daarbij onmisbaar. Aangezien verantwoordelijkheid niet op bestelling zal worden geleverd is delegatie van verantwoordelijkheid en overleg noodzakelijk. Het besef hiervoor is groeiende in de krijgsmacht.

De wijziging in de opzet van de militaire akademie is daar een voorbeeld van, de verbetering in de externe voorlichting eveneens, terwijl ook niet vergeten mag worden het studiecentrum voor militair leiderschap dat aan bovengenoemde ontwikkeling ook grote aandacht schenkt.

De herkomst en opleiding van het officierskorps

Het is bij de aanmelding van kandidaten voor de KMA merkbaar dat er meer en meer afkomstig zijn uit de midden-groepen van de maatschappij; daardoor komen nieuwe elementen in het officiersmilieu binnen en ook dat zal zijn invloed hebben.

Bovendien heeft het onderricht in militaire organisatie meer sociaal-wetenschappelijke basis gekregen door de verbintenis van tal van civiele hoogleraren met de KMA aangegaan. Ook dat zal

D'66 en de democratisering van de strijdkrachten

zijn doorwerking hebben, hoewel er vele weerstanden zijn bij oudere officieren die dit proces zullen verlangzamen.

Het bestaan van externe en interne voorlichting

Er bestaat behoefte aan goede en waarachtige voorlichting over de krijgsmacht. Die kan alleen tot stand komen wanneer de krijgsmacht ook in werkelijkheid is wat men aan beeld wil doen ontstaan in de maatschappij. Bovendien is er het instituut van interne voorlichting. Officieren en onderofficieren, ik meen een 26 in getal, geven d.m.v. lezingen, discussies en rollenspelen voorlichting over fundamentele en actuele zaken. Hoewel de interne voorlichting door tegenwerking van commandanten op lagere niveaus nog niet volledig de kansen krijgt die zij verdient, zal zij er toch toe bijdragen dat de militairen in vooral lagere rangen, met name de dienstplichtigen zich meer bewust worden van de positie die zij innemen. Ook daardoor worden kiemen gelegd voor een democratiseringsproces. Het ontstaan van de vereniging van de dienstplichtige militairen is er waarschijnlijk een vruchtbaar gevolg van.

We dienen thans tot een afsluiting te komen. In het voorgaande werd de bestaande situatie geschilderd waaruit bleek dat er heel wat fundamentele ongelijkheid binnen de krijgsmacht en een zekere geslotenheid t.o.v. de maatschappij bestaat. Tevens werden ontwikkelingen in maatschappij en krijgsmacht gesignaleerd die democratiserend werken. Tot besluit willen we een aantal eisen formuleren voor meer gelijkheid:

1. Bevordering van het integratieproces van maatschappij en krijgsmacht.
2. Doorbreking van de huidige machts- en rechtsverhoudingen door:
 - hervorming van het reglement op de krijgstuicht en de bestaande rechtspleging.
 - een moderne rechtspositie en hogere bezoldiging voor dienstplichtigen.
 - Instelling van het instituut van de ombudsman voor de krijgsmacht.
 - beter georganiseerd overleg, ontstaan van ondergeschiktheidselementen.
3. Delegatie van meer verantwoordelijkheid naar lagere en laagste niveaus.
 - afschaffing van het lektuurverbod.
 - modernisering Reglement Inwendige Dienst.
 - herziening militair ambtenarenreglement.
4. Verbetering leef- en woonruimte.
 - scheppen van modern arbeidsklimaat.
 - overleg over dagelijkse gang van zaken in kazernes.
5. Doorlichting, eventueel afschaffing van bestaande tradities en gewoonten.
6. Openheid in externe en interne voorlichting.

Onder de titel 'Rechtspositie van de militairen' heeft D'66 een zevental punten in zijn politieke programma opgenomen; punten die allen betrekking hebben op de door D'66 noodzakelijk geachte democratisering van de Nederlandse strijdkmacht. In dit artikel zal getracht worden de gedachten van D'66 wat nader uit te werken.

door
J. H. Moerkerk
voorzitter
defensiecommissie
van D' 66

Het is typerend dat men in de militaire samenleving vaak spreekt over 'de burgers', als het gaat om de maatschappij buiten de kazernepoorten aan te duiden. Ieder die in zijn leven met de militaire dienst in aanraking is geweest, kan bevestigen dat er een duidelijk te voelen verschil is tussen die twee werelden. Toch mag niet ontkennd worden dat het leger als sociaal bepaald verschijnsel niet los te denken is van die 'burgermaatschappij'. In werkelijkheid is de krijgsmacht een stukje van de maatschappij, én als zodanig niet te onderscheiden van andere onderdelen, of dat nu Philips, de KLM, de PvdA of de KNVB zijn. Alleen de taakverdeling in die maatschappij geeft het leger een andere bestemming dan b.v. de KLM.

Toch is er, ondanks verschillende taken, sociaal gezien geen verschil tussen een militair en een KLM'er, ze nemen allebei een gelijkberechtigde positie in een zelfde maatschappij in. Tenminste indien men uitgaat van een democratisch ingerichte maatschappij. In dit verband meent D'66, waar zij uitgaat van een gewenste radicale democratisering van de samenleving, dat er in het leger nog wel iets 'gladgestreken' moet worden.

Een illustratie is hier treffend. Men zal zich herinneren dat het ex-VVD Tweede kamerlid, Luitenant Generaal b.d. Couzy er in april 1962 bij Minister Visser op aandrang dat Vrij Nederland op de lijst van voor 'militaire inrichtingen' verboden publikaties geplaatst zou worden, omdat dit weekblad 'gezagsondermijnde' artikelen opnam. (i.c. een serie artikelen over de door de wet aangegeven procedures om in aanmerking te komen voor dienstweigering.) Dit kamerlid presenteerde een opvatting die vooral in 'hogere legerkringen' weerklink vond. Bladen die men iemand in het 'gewone' leven niet zou

(kunnen) ontzeggen, worden anno door militairen nog als zondermeer zagsondermijnd gezien, en dus .

Kern van het probleem

En hier zijn we in de kern van het probleem beland. Het Gezag, Gezag daaraan inherente hiërarchische structuur worden door militairen noodzakelijk gezien om het leger v bereiden op zijn (oorlogs)taak. En dan meteen het argument, afgezien enige paternalistische pedagogische argumenten, om iedere kritiek op de richting van de militaire samenleving kop in te drukken. Dit argument door de Pruisen in de vorige eeuw gebruikt en geldt blijkbaar nog onbepaald, waarbij volkomen voorbij gaat aan het feit, dat de schappelijke ontwikkeling sedert de niet stil heeft gestaan. Is het nog dat de disciplinaire opleiding a, moet zijn op de taak in oorlogstijd zo ja, b) moet deze opleiding in huidige wijze voortgezet worden?

De eerste paragraaf van de afsluitende 'Rechtspositie Militair' van D'66:

'D'66 stelt de spoedige instelling van een studietoelating, die, parlementaire auspiciën, een onderzoek moet instellen naar de werkelijke uitslag van de grondslagen waarop de disciplinaire opleiding van de militair in vrede tijd berust. Dit moet een niet-militaire commissie zijn, bestaande uit sociologen en psychologen, eventueel bijgestaan door militaire adviseurs.'

De vragen die ondergetekende gesteld, worden in dit citaat ter oorsprong gesteld. De disciplinaire opleiding in vredetijd heeft nog steeds, scherp steld, het karakter van wat we gewoontelinge maar 'drillen' zullen noemen, gaat er vanuit dat een militair in vredetijd van oorlog zonder haperen bevelen aanvaarden van zijn meerdere, en er nu beter dan hem dit in vredetijd bij te brengen? Afgezien van het feit dat het een uiterst moeilijke zaak is in oorlogssituatie in vredetijd te scherp is het maar helemaal de vraag wat het uitgangspunt wel waar is, en of het is. De omstandigheden in het leger geven maar al te vaak aanleiding tot toestanden die als discriminatie worden genoemd, en bieden de meerdere mogelijkheden, onderaan de vaandel van de hoog geprezen discipline in oorlogstijd, de mindere onrechtvaardig en onjuist te behandelen, zonder daar veel verweer van de zijde van de gedupeerden tegenover staat. (de leen maar eens aan de in de plicht slecht functionerende beklagprocedure).

Het zou raadzaam zijn, als men daad overging tot het instellen van bovengenoemde commissie. Dat d

specifiek militaire commissie moet al in het licht van wat eerder is, n.l. dat een leger in de thuishuishouding dient te staan, duidelijk aan de orde. Het is natuurlijk niet de krijgsmacht zelf die aan sociologisch- en psychologisch onderzoek. Mijn zal het met mij zijn, dat hier bijna alleen nog maar is van een soort sociaal-psychologische begeleiding van de individu(en) dat van een wetenschappelijk onderzoek naar de waarden van het huidentem nog weinig sprake is. Het is in een dergelijke studie is, uiteraard een oplossing te vinden voor de voor militairen gevoelde, ondemotivatie tendensen die een leger blijkbaar als begeleidingsverschijnsel moet worden gezien.

3 is van oordeel dat de celstraf een onnodige maatregel geheel verouderd is en uit het systeem dient te worden verwijderd.

zal duidelijk zijn dat met deze maatregel vooral op het streng arrest is gewezen. Legt men het oer te zien bij deskundigen op het terrein van strafrecht, dat merkt men dat in de huidige gevestigde twijfel bestaat over de noodzaak van de militaire opsluiting, óók waar het ernstige misdrijven betreft. Dat in de huidige maatschappij de krijgsmacht steeds moeilijker wordt gemaakt, dat een commandant voor zelfs de kleinste overtreding een celstraf geeft, anno 1967 weinig geloofwaardig. Het bestaat het systeem nog steeds, dat gezegd moet worden dat vanuit het ministerie én het Parlement gewerkt wordt (al geruime tijd) aan een mogelijke herziening van deze zaak.

3 acht het onaanvaardbaar dat de huidige verouderde vormen nog lang voortbestaan. Men kan het beter vergelijken met een groot probleem; waarom niet, nu ook de dienst-geen soldaten beter betaald worden, als dat bij andere grote ondernemingen gebeurt, voor bepaalde overtredingen een inhouding op het salaris wordt afgevoerd, waar vroeger een bepaalde straf werd uitgedeeld? Enfin, het zal er duidelijk zijn in welke richting men denkt. De ruimte ontbreekt, hier om op in te gaan. Daarom moet hier worden worden met de opsomming van andere, van het voorafgaande niet af te denken, punten uit het programma:

D'66 meent dat militairen die de wet overtreeden voor de normale burgerlijke rechtscolleges dienen te worden vervolgd.

D'66 meent dat militairen, óók in het buitenland, meer mogelijkheden tot het oefenen van hun stemrecht moeten krijgen.

● D'66 is van oordeel dat iedere militair kennis moet kunnen nemen van alle publikaties die hij als Nederlander onder ogen kan krijgen.

● D'66 streeft naar een gelijkschakeling, in de tijd, van dienstplicht en vervangingsplicht.

● De procedure om erkend te worden als dienstweigeraar dient vereenvoudigd te worden.

D'66 heeft geen anti-militaire instelling.

ling. Deze partij streeft naar radicale democratisering van de maatschappij; de militair wordt hierin als een geaccepteerd lid gezien. Dat het leger, helaas, nog niet gemist kan worden is ons ook duidelijk. Toch mag dat niemand verhinderen kritiek te leveren als men meent dat die gegeven moet worden. Ondergetekende hoopt door het plaatsen van deze kritische opmerkingen iets bijgedragen te hebben aan de discussie over een onderwerp dat, vooral in de militaire samenleving zelf, hoogst actueel is.

WAAR KAN IK ZE VINDEN

Hoofdraadsman: Hoofdstraat 84, Driebergen. Telefoon 03438-2878.

Huisadres: Madoerastraat 15, Amersfoort. Telefoon 03490-15677.

Raadsman S. v. d. Belt, Lpl. Oirschot, Gebouw 6, Kamer 7, post Eindhoven. Telefoon 04909-241, toestel 243. Huisadres: Eikvarenlaan 5, Eindhoven. Telefoon 040-12145.

Raadsman H. J. van Sandwijk, Koning Willem III Kazerne, Gebouw 25, Kamer 23A, Apeldoorn. Telefoon 05760-18777, toestel 598. Huisadres: Kamerlingh Onnesstraat 37, Apeldoorn. Telefoon 05760-20437.

Raadsman J. G. F. Troost, Van Sijpesteynkazerne, Gebouw A, Kamer 11, Utrecht. Telefoon 030-34441, toestel 92. Huisadres: Hobbemalaan 2, Alkmaar. Telefoon 02200-14567.

Raadsman A. Zoetebier, Jan van Nassauskazerne, Gebouw 3, Kamer 52, Harderwijk. Telefoon 03410-2041, toestel 25. Huisadres: Guido Gezellelaan 34, Harderwijk. Telefoon 03410-2881.

Raadsman W. J. Stuyver, Lange Stallen, Kamer 47, Breda. Telefoon 01600-24271, toestel 152. Huisadres: Steenbergen 29, Teteringen.

VUURDOOP OP DE YANGTSE KIANG

FILMBESPREKING

Amerikanen - 40 jaar in Azië

Robert Wise vestigde zijn naam als film- maar vooral in de bioscoopwereld met zijn bestseller *West Side Story*, de nauwelijks minder succesvolle laatste brengende *Sound of Music*. Zijn recente produkties, maar de naam Wise is niet zomaar omhoog gekomen: zijn eerste 'grote' werkstuk, de montage van Orson Welles klassieke filmepos *Citizen Kane* (1940) samen met Mark Robson. Beide 'cutters' kregen in 1943 hun kans als regisseur. Wise evolueerde langzaam tot een uiterst gepolijste, weinig artistiek-pretentieuze regisseur, die ondermeer films als *Somebody up there likes me* en *I want to live* maakte. Hij stelt hoge eisen aan de kwaliteit van zijn produkten en coördineerde zijn gespannen inventiviteit de vakmensen uit Hollywood.

De breed opgezette produktie is mentaal bij uitstek het genre waar Amerikanen zich kunnen uitleven op de hele scala van hun technisch vernuft toon kunnen spreiden. Daarom was het niet verwonderlijk dat Wise na *West Side* en *Sound* een nieuw project zocht. En kennelijk om het stigma van 'niet-calregisseur' kwijt te raken, koos hij het boek van Richard McKenna, *The Yellow Submarine*. McKenna was bij uitstek geschikt om de juiste toon en atmosfeer te treffen, waarin de *Vuurdoop op de Yangtse Kiang* zich afspeelt: van 1911 tot 1953 diende hij in de Amerikaanse marine en patrouilleerde in de jaren dertig twee jaar lang op de USS 'Albatross' op de Yangtse-rivier. The *Yellow Submarine*, McKenna's enige roman, werd in '63 bekroond met de Harper's Prize.

China is een borrelende pan sinds de jaren twintig. De Boxeropstand rond de eeuwwisseling leeft voort in de gedachten van de leidende Chineseen. De eerste en aanvankelijk succesvolle opstand tegen de overheersing van China door de 'blanke duivels'. Duitse en Japanse, Japanse en andere koloniale machten sloegen de opstand neer, maar de reus — zo werd gezegd — werd ontwaakt. In 1911 kwam het keizerrijk ten val en Soen-Yat-Sen werd president van de eerste Chinese republiek.

Vanzelfsprekend poogden de vroegere koloniale landen deze tegenstelling tegen elkaar uit te spelen en wisten nog geruime tijd hun positie enigszins te handhaven. In de jaren twintig vormde Mao-Tse-Toeng en Tsjang-Kai-Tsjek een soort coalitie tegen de 'contrarevolutie' — een coalitie die niet lang stand hield. In 1923 werd Soen-Yat-Sen met hulp van de communisten en de Russen vice-president in Kanton — hetgeen nog betekende van heel China.

Tegen deze historisch turbulente achtergrond speelt zich het in feite kinderlijke drama rond de Amerikaanse verouderde kanonboot 'San Pablo' af. Machinist Jake Holman (Sam McKinnon) is al vele malen overgeplaatst van de ene boot naar de andere op

Bij de foto's:

Links: Communistische wredeheden in 'Yangtse'

Onder: Richard Crenna Candice Bergen en Steve McQueen in de val in 'Yangtse'

Geheel links: Belegerde 'San Pablo' in China in de jaren twintig.

rikaanse vloot in Azië. Niet omdat een capabel machinist zou zijn, omdat zijn neiging tot insubordinatie die tijd iets volslagen ondenkbaar — ook als het een immoreel bevel of hem bepaald niet bemind maakt — de officieren en manschappen, die en op hun rust — en dus op soepele omstandigheden — gesteld waren. Holman, de oude 'San Pablo' aan, overtuigd door Chinezen, die alle vuile klusjes opknappen, terwijl de matrozen hun gemak van kunnen nemen. Het zo zeer gedreven door mensen, als wel door zijn liefde voor de Chinezen (een typisch Amerikaans trekje) dat Holman zelf het vuile werk ter hand neemt en creëert zodoende een gezagscontrast tussen de Amerikanen en de Chinezen zelfs bij de Chinezen onderling. Hij zet hij door en het lijkt er een beetje op dat hij zal slagen. De externe verhoudingen in China verstoren zijn plannen echter: iets waarvan hij niet al te veel ondersteboven is, want Holman wordt ons geschilderd als een lakonieke, harde 'tough guy', een keiharde jonkheer die zelfs de naïve avances van Shirley Eckert (Candice Bergen), een meisje met missionarisgedachten die hij op weg naar de 'San Pablo' ontmoet, afwijst.

Waarom is *The Sandpebbles* meer dan zo maar een avonturenfilm? Door de hele film, die opgenomen is op Taiwan, het laatste bolwerk van Tsjang-Kai-Tsjek, loopt een rode draad, die misschien niet representatief is voor de Amerikaanse mentaliteit uit 1926, maar die als een carbonkopie past op het origineel van de Amerikaanse houding in Vietnam. Vervangen we overal waar China en Chinezen genoemd worden door Vietnam en Vietnamezen, dan zien we een blauwdruk van de typisch-Amerikaanse mentaliteit die op deze huidige oorlog zo'n duidelijk stempel heeft gedrukt: enerzijds is daar de neiging om 'hulp' aan een volk te zien als het verstrekken van materiële bijstand: machines, gebouwen, wegen enzovoort, anderzijds verwacht de Amerikaan dan ook dat de Chinees (of Vietnamees) daar een typisch 'Amerikaans-rationeel' gebruik van maakt; dankbaarheid verwachten de

moeten geëvacueerd worden. Ook Shirley Eckert, die samen met een koppige, idealistische missionaris ergens in de binnenlanden zit. De 'San Pablo' vaart stroomopwaarts om beiden te bevrijden, maar raakt slaags met beestachtig wrede communisten en nobel strijdende nationalist. Natuurlijk lukt het ze, maar — oh desillusie — de missionaris en Shirley willen helemaal niet mee. De missionaris heeft zijn Amerikaanse nationaliteit opgegeven en ook Shirley wil blijven.

Achtervolgd door nationalist. Ook Shirley Eckert, die samen met een koppige, idealistische missionaris ergens in de binnenlanden zit. De 'San Pablo' vaart stroomopwaarts om beiden te bevrijden, maar raakt slaags met beestachtig wrede communisten en nobel strijdende nationalist. Natuurlijk lukt het ze, maar — oh desillusie — de missionaris en Shirley willen helemaal niet mee. De missionaris heeft zijn Amerikaanse nationaliteit opgegeven en ook Shirley wil blijven.

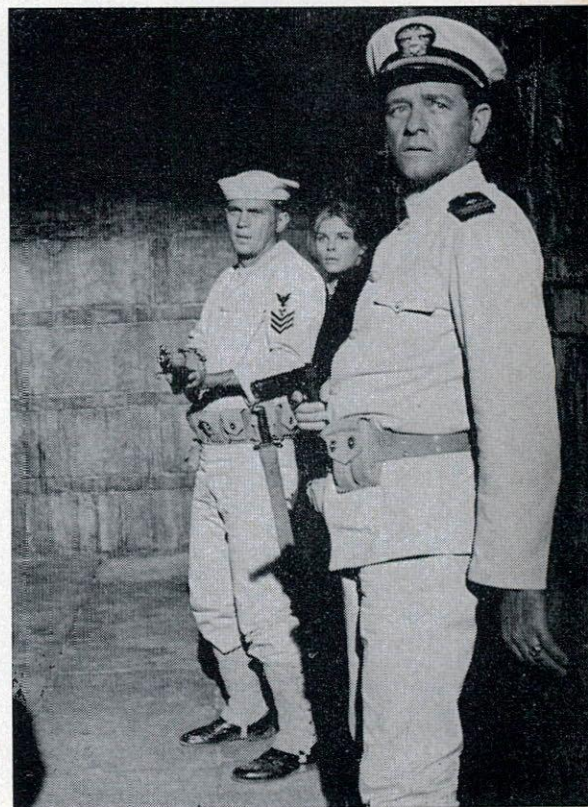
Waarom is *The Sandpebbles* meer dan zo maar een avonturenfilm? Door de hele film, die opgenomen is op Taiwan, het laatste bolwerk van Tsjang-Kai-Tsjek, loopt een rode draad, die misschien niet representatief is voor de Amerikaanse mentaliteit uit 1926, maar die als een carbonkopie past op het origineel van de Amerikaanse houding in Vietnam. Vervangen we overal waar China en Chinezen genoemd worden door Vietnam en Vietnamezen, dan zien we een blauwdruk van de typisch-Amerikaanse mentaliteit die op deze huidige oorlog zo'n duidelijk stempel heeft gedrukt: enerzijds is daar de neiging om 'hulp' aan een volk te zien als het verstrekken van materiële bijstand: machines, gebouwen, wegen enzovoort, anderzijds verwacht de Amerikaan dan ook dat de Chinees (of Vietnamees) daar een typisch 'Amerikaans-rationeel' gebruik van maakt; dankbaarheid verwachten de

Amerikanen niet — ze zouden er zelfs verlegen onder worden — maar enige efficiëntie mag er toch wel zijn. Individueel zijn ze heel wat minder bruut en dictatoriaal tegenover de autochtone dan vroegere 'kolonialistische' bewindvoerders, maar en masse behandelen ze de (Oost)-Aziaten bepaald niet op de manier waarop volkeren die veel waarde hechten aan 'gezichtsbehoud' dat zouden wensen.

Hun rationele, recht-toe-recht-aan houding geeft de Aziataat waarmee ze te maken hebben, geen kans zijn autoriteit-in-eigen-kring te handhaven. Daardoor komen de beste contacten tussen de Amerikanen en de Aziaten tot stand tussen de minst rationele Amerikanen en de meest naar het Amerikaanse neigende Aziaten. Samen vormen zij dan weer — dat is duidelijk in een stad als Saigon — een afzonderlijke gemeenschap; degenen die daar buiten staan, beschouwen hun landgenoten die (goed) met de yanks samenwerken in het extreemste geval als 'landverraders'.

Het onbegrip (of juist de verdept opgestoken waarschuwende vinger misschien) voor deze situatie spreekt overduidelijk uit het actie-epos van Wise, dat ons terugvoert naar toestanden van veertig jaar geleden, maar ons tegelijkertijd met de neus op de realiteit drukt.

HENK J. MEIER

Ik zag Adamo

Profiterend van de rustige dagen na Nieuwjaar, brachten we een bezoekje aan Parijs. Dat is tegenwoordig zó maar te doen, want we draaien voor 500 km onze hand niet meer om. Nu is het wel waar dat de winterse weg nog wel enig risico kan opleveren, maar toch niet in die mate dat het ons van zo'n reisje afhoudt.

Parijs in de winter! Op de straat-hoeken staan nu mannen die op een vuurtje kastanjes poffen en dan verkopen. Je houdt er warme handen aan over, maar het is toch meer eigenaardig dan lekker. Je ziet er dan ook niet veel van verkopen. Op de grote Boulevard des Champs Elysées staat warempel dat ezeltje ook nog met zijn geurende last van lavendel, alleen dragen de herders nu dikke truien onder hun blauwe kienlen, en het ezelsveulentje dat door zoveel toeristen is gekuffeld werd vervangen door een beige geit met opvallende lange en slappen oren. Maar de toeristen drommen nog steeds om dit viertal heen, de camera's schietklaar. Het is ook wel een leuk gezicht. Het doet me alleen wat denken aan Marken en Sijtje Boes.

Na een hele boel Picasso gaan we dan naar de Olympia, waar na de pauze Adamo zal zingen. Een grote zaal, wat versleten, wat afgeleefd. We zijn maar weinig te vroeg, maar de zaal is nog vrijwel leeg. Heel provinciaal komt iedereen een kwartier te laat, en begint het programma een half uur over tijd. De zaal is dan volgestroomd met in hoofdzaak meisjes tussen 12 en 18 jaar, soms met papa en mama, soms met een kluitje vriendinnen. Allen kijken met verwachtingsvolle glinsteroogjes en hebben zich opgemaakt, de ogen zwaar aangezet, zoals tieners doen.

Heel veel gegiechel en meisjespraat over jongens, net als bij ons onder meisjes, als er geen jongen in de buurt is. Vlak voor het begin, als iedereen zit, moeten er toch nog gauw even enkelen naar het toilet, zodat een paar rijen mensen twee maal moeten opstaan. Vooral een paar oudere bezoekers ergeren zich zichtbaar en je hoort de man denken, 'Je leert een kind dat je eerst een plas doet als je uitgaat, en zodra ze alleen uitgaan worden deze elementaire regels overtreden. Kun je nagaan wat er van de rest overblijft.

Tot onze verbazing gebruikt vrijwel niemand de vestiaire. Alle jassen gaan in de zaal uit en op de knieën, waar ze de hele avond warm liggen te zijn en hinderlijk. Och ja, de Olympia is duur en de tienerbeurs is krap. Nog een reden tot verwondering is dat de meisjes gekleed zijn in lange broek met trui, twin-sets, schooljurkjes, maar geen feestelijke avondje-uit-jurken. Doen onze tienermeisjes dat ook niet meer?

Tijdens de eerste helft van het programma is het nooit helemaal stil. Overal wordt gefluisterd, onderdrukt gela-

chen, openlijk gekust. Soms lokt een liedje of een stuntje een applaus uit, maar nooit enthousiasme. Dan ineens is het pauze. Men koopt ijs als in de bioscoop, er komt een artiest met een wandelstok liefdadigheidsenvoloppen verkopen voor het artiestenpensioen-fonds, vele meisjes gaan naar achteren.

Goedkope buurtbioscoop

Wij laten dit wat verbijsterd over ons heengaan. De Olympia gedraagt zich als een goedkope buurtbioscoop, en toch is het de grootste musichall ter wereld, waar alle groten van het chanson hebben opgetreden. Hoe is het mogelijk! Pauze voorbij. Zo dadelijk komt Adamo. Een schok veert door de zaal. Rugen strekken zich. Kleine meisjes hollen naar voren met fototoestellen. De rest van de avond zullen ze daar blijven flitsen en over het toneel hangen om elk gebaar vast te leggen en elke stembuiging te genieten. Gordijnen zwaaien open. Een touche. Achter de coulissen springt Adamo te voorschijn. groet zijn publiek. Hij is ouder dan ik dacht, volwassener. Zijn liedjes komen in een lange rij, alle voorgedragen op zijn bekende manier, met scheef getrokken mond en met dat hese in zijn stem dat hem zo charmant maakt. Dan komt La Rox... Na beëindiging van de laatste regel stormt een meisje naar voren met een roos in een plastic hoesje. Zij klimt op het toneel, geeft die roos aan Adamo, krijgt een kusje op de wang en loopt dan terug met dat soort glimlach om haar mond dat je al heel jong verliest.

Na deze roos blijft het een heen en weer lopen na elk liedje; steeds meer meisjes komen wat brengen, want na de rozen komen de brieven en de pakjes. Voor alles geeft Adamo dat kusje op de wang weg. Heel kuis, maar soms met even een opmerking naar de zaal, bedoeld voor de grote mensen, die laat zien dat hij te groot is voor deze tiener-verering. Hij maakt een toespeling op een ontmoeting na afloop in de kleedkamer na een kusje van een wat ouder meisje, en even later zegt hij dat een ander meisje over een poosje nog eens terug moet komen.

Verlegen glimlach

Zijn handen duiden aan dat hij de afwezigheid van wat vrouwelijke vormen bedoelt. Zijn gezicht blijft echter die wat verlegen glimlach tonen, die bij zijn image past. Trouwhartig ondergaat hij alles. Dan zijn laatste chanson. Langzamerhand is de zaal rumoeriger geworden. Zodra het ingezette chanson werd herkend klonken gillettjes, en naar het einde toe is dat steeds erger geworden. Bij het laatste lied heeft hij moeite om er boven uit te komen. Als toegift komt dan het laatste couplet van Vous permettez monsieur. En dan... stormen enige tientallen tieners naar het toneel,

klimmen erop, vallen eraf, worden verjaagd, maar stellen zich dan keurig op in een rij, en geven Adamo een geschenkje, krijgen dat kleine kuisse kusje, gaan weer af. Die van de eerste keer is er ook weer bij, en zij gaat nog eens achter aan staan als ze geweest is. De zaal lacht, maar zij is drie keer geweest en ze is er helemaal weg van. Later, in de gang staat ze in een kring van bewonderaars, die aan haar wangen ruiken waar Adamo haar kuste... Ik was verbaasd, maar niet meer zo als in het begin. Deze tieners zagen hun idool, waarvan ze droomden, en terecht.

Hij zingt immers van liefde, de maan, de roos die je elkaar geeft, en van de pijn als het uit is. Daar dromen deze meisjes van, daarmee zijn ze gelukkig. De aangebrande aardappels, de luiervas, de echtgenoot die naar het voetballen op de T.V. wil kijken in plaats van hand in hand zitten en elkaar in de ogen kijken, dat komt allemaal wel, maar eerst nog even dromen.

Ik heb Adamo gezien, en het was heerlijk.

H. J. VAN SANDWIJK

Gedichten van Sono-mama

Strand

Boven hemel
beneden aarde-
daartussen zee, zon, wind-
aan weerskant,
tweedelig evenwijdig,
vrouw, man
en dan-
even verder kind;
in losjes verband
vrouwelijk, mannelijk, onzijdig?
het kan alle kanten op
in deze kleine wereld in een dop
spelend met zand.

Soms is een gedicht
een gestalte zonder gezicht
een verloren wandelaar
incomplete op weg
door domeinen vol louter misbaar
waar hij weet heg nog steg
en aanklopt aan de kleine poort
van een enkel stom woord
hopend op een kiertje welwillendheid
of iemand is bereid
zijn kleine bedde te verhoren
welke identiteit hij mag toebehoren.

Wereldtempel

In mijn kleine wereldtempel
draagt elk ding een eender stempel
stom eenvoudig glijdt het leven
(alles is er om het even)
als een gebedsnoer door devote han-

den
en rijgen zich het goede en het kwaad
in een voorlopig bestand
aaneen voor nieuw beraad.

A. KUIK

Miles Davis kwintet na elf jaar

JAZZ

Onder de vele orkesten — kwartetten, kwintetten, sextetten, nonetten enzovoort — die trompettist Miles Davis in zijn meer dan twintig jaar lange carrière heeft geleid, neemt het kwintet uit 1955-'56 een zeer speciale plaats in; het is zelfs de eerste combo waar je aan denkt als de woorden 'Miles Davis kwintet' vallen. Dat die groep zo klassiek is geworden, kun je aan uiteenlopende oorzaken toeschrijven.

Om te beginnen gaf dat kwintet — samen met de Jazz Messengers en het Clifford Brown-Max Roach kwintet — de stoot tot de hard bop-reactie op de West Coast-rage van het begin van de jaren vijftig. Verder is het achteraf de springplank gebleken van waaraf de voordien bijna volkomen onbekende tenorsaxofonist John Coltrane de toppen van de moderne jazz heeft kunnen bereiken. En ten slotte heeft deze groep als geen andere de kans gekregen zijn muziek vrijwel uitputtend op de plaat te zetten: binnen één jaar en zonder dat er ook maar één wijziging in de bezetting kwam, werd het materiaal voor niet minder dan zes langspeelplaten opgenomen.

Dat het kwintet überhaupt werd gevormd was — zoals zo vaak in de jazz — het gevolg van een aantal omstandigheden die maar weinig met muziek te maken hadden. Miles Davis maakte tussen 1950 en '55 een moeilijke periode door. Hij had te kampen met persoonlijke problemen en daarbij kwam dat de publieke belangstelling voor zijn muziek vrijwel nihil was. De populairre West Coast-jazz, waarvoor Davis met zijn momentopnamen van 1949 nota bene de muzikale basis had gelegd, leverde tal van middelmatige blanke musici een dikbelegde boterham op.

Toen het publiek hem in juli 1955 tijdens het Newport Jazz Festival plotseling herontdekte — als lid van een bizarre gelegenheidscombinatie met o.m. Gerry Mulligan, Zoot Sims, en Thelonious Monk — kon hij dan ook met recht zeggen: 'Waar praten ze eigenlijk over? Ik speelde net zoals altijd. Als gevolg van dat Newport-succes kreeg Miles eindelijk weer eens langdurige engagements in jazzclubs aangeboden. Na jarenlang bijna uitsluitend met gelegenheidscombinaties voor plaatopnamen of andere losse schnabbels te hebben gewerkt, kon de trompettist nu dus een vaste groep oprichten. Najaar 1955 debuteerde het nieuwe kwintet, dat naast Miles en Trane verder bestond uit pianist Red Garland, bassist Paul Chambers en drummer Philly Joe Jones, drie jonge musici die op dat moment nog bijna even onbekend waren als Coltrane (alleen Philly Joe had al regelmatig met topmusici gespeeld).

Het succes bij het grote publiek overtrof vrijwel ogenblikkelijk de stoutste verwachtingen. Newport '55 bleek achteraf het begin van een Miles-rage die

nu al meer dan tien jaar onverminderd voortduurt. Dat betekende echter niet dat alle zgn. insiders (critici, hippe fans etc.) meteen voor het kwintet gewonnen waren. In de hoestekst van een Miles-LP uit die tijd geeft jazzscribent Joe Goldberg min of meer ironisch de kritiek weer die indertijd op Miles en zijn mannen werd geleverd: 'De groep bestond, zo heette het, uit een trompettist die alleen maar in het middenregister kon spelen en die de helft van zijn noten de soep indraaide. Verder een vals spelende tenorist, een cocktailpianist, een drummer die zoveel lawaai maakte dat je niemand anders kon horen, en een tienerager op bas.'

De meeste critici die dat alles te berde brachten, zouden een paar jaar later hun boze woorden volledig inslikken om voortaan alleen nog maar lof uit te storten over het klassiek geworden kwintet. Maar nu we een jaar of elf verder zijn en sommige musici uit die groep inmiddels een enorme ontwikkeling hebben doorgemaakt, kan het geen kwaad om de muziek van Miles' kwintet anno 1956 nog eens aan die eerste kritiek te toetsen. Dat gaat dan aan de hand van drie Miles-LP's uit dat jaar, die kortgeleden in de goedkope Prestige-serie opnieuw werden uitgebracht: *Cookin'* (Prestige MPR 3029), *Workin'* (MPR 3030) en *Steamin'* (MPR 3031).

Al deze opnamen zijn afkomstig van twee plaatessies. Op 11 mei en op 26 oktober 1956 kwam het kwintet naar de studio om in een zo informeel mogelijke sfeer een ongewoon grote hoeveelheid muziek op te nemen. De musici speelden alsof ze in een club stonden: ieder stuk werd in één keer opgenomen, waarbij de gaafheid dus ten offer viel aan de spontaniteit. De misverstanden en aarzelingen ontbreken dan ook niet. In de themavertolkingen loopt er nogal eens iets mis, terwijl in het vier-om-vier-spel met de drummer soms een tel verloren gaat of juist ten onrechte opduikt. Bovendien piept Coltrane's riet een paar keer storend. Dat zijn allemaal dingen die je normaal niet op platen hoort, maar daar tegenover staat een zo plezierige, ontspannen sfeer dat je die kleine schoonheidsfoutjes graag op de koop toe neemt. De musici zijn hier — anders dan op de meeste jazzplaten — tenminste in staat zich op hun normale niveau te uiten.

Daarbij blijkt die eerste kritiek die ik hierboven aanhaalde, toch meer hout te snijden dan je zou verwachten bij een groep die door zoveel mensen zo hemelhoog is geprezen. Het staat als een paal boven water dat Miles in 1956 technisch een vrij beperkt musicus was. Hij blijft inderdaad meestal in het middenregister en dat is maar gelukkig ook, want zodra hij de hoogte in probeert te gaan loopt het gewoonlijk mis. In snel tempo vervalt hij vaak in comfortabele loopjes die kennelijk goed in

zijn vingers zitten en die hij dan ook tot vervelens toe als opvulling gebruikt. Zijn befaamde spel op gestopte trompet is ongetwijfeld bekoorlijk maar wel wat weinig kleurrijk. Sinds '56 heeft Davis zijn techniek aanzienlijk weten te verbeteren en op zijn latere platen hoor je dan ook duidelijk dat hij zich veel vollediger weet te uiten. De ideeën zijn in grote trekken dezelfde gebleven; alleen de expressiemogelijkheden zijn enorm vergroot.

Coltrane klinkt hier bij Miles af en toe ronduit als een beginner. Hij speelt dan wel niet vals maar wel onsamenghangend en aarzelend. De kracht en de intensiteit zijn er al. Hij mist echter nog het technische en muzikale vermogen om er iets mee te doen. Een jaar later bezat hij dat vermogen al wel. Zijn ontwikkeling tot avantgardist moest op dat moment nog beginnen. Red Garland maakt inderdaad de indruk meer ervaring met cocktailmuziek dan met jazz te hebben. Zijn soli in langzaamtempo zijn banaal en saai. In snel tempo speelt hij het bekende spelletje met de 'parelende rechterhand', een procédé waarmee je voortdurend het risico loopt in triviaal gepingel te vervallen. Dat gebeurt dan ook regelmatig, vooral in de stukken van de session uit mei.

Als begeleider doet Garland daarentegen goed werk, maar dat geldt voor de hele ritmesektie. Paul Chambers is hier dan wel jong, maar zijn spel staat op een behoorlijk niveau. Vooral in de stukken in mediumtempo — de bekende song-vertolkingen op gestopte trompet met een bas die twee tellen in de maat trekt en een drummer die soepel met de brushes bezig is — dragen zijn huppelende begeleidingsfiguurtjes de hele groep. Philly Joe Jones ondersteunt de zaak al even voortreffelijk. Er waren in die tijd maar weinig drummers die zo goed gedoseerd en met zoveel gevoel voor de uiteenlopende behoeften van de diverse solisten wisten te begeleiden. Alles bij elkaar heeft het team-work van deze enorm swingende ritmesektie de tijd beter doorstaan dan de prestaties van de solisten (al kun je natuurlijk de verrichtingen van Miles en Trane anno 1956 nauwelijks meer op hun eigen merites beoordelen nu je weet hoeveel verder die beide musici sindsdien zijn gekomen).

Van de drie LP's is *Cookin'*, met uitsluitend opnamen van de oktober-session, veruit de beste. De ritmesektie speelt daar hechter en de solisten minder moeizaam dan in de stukken uit mei (*Steamin'* en *Workin'* bevatten elk vijf stukken uit mei en één uit oktober). Bovendien bevat *Cookin'* het stuk dat naar mijn smaak het hoogtepunt van beide sessions vormt: *Blues by five*, bijna tien minuten ongeëvenaard swingende muziek waarin zelfs Red Garland als solist heerlijk op dreef is.

BERT VUIJSJE

Eric Schneider: 'Het moet geen waanzin zijn'

Eric Schneider is tweeëndertig jaar. Doorliep de kweekschool omdat zijn vader aanvankelijk nogal sceptisch stond tegenover de op zijn zachtst gezegd ietwat vreemde en bijna altijd tegen het immorele aanliggende wereldje van toneelspelers. Daarna volgde toch de toneelschool, in Maastricht, en ten slotte een contract bij het toneelgezelschap 'Theater.' Viel voor de eerste maal sterk op in 'Le Sud' van Julien Green. Na een aantal jaren 'Theater' ging hij naar het 'Nieuw Rotterdams Toneel', waaraan hij nu nog verbonden is. Voorlopig hoogtepunt bij dit gezelschap, na successen in o.a. 'Met blote voeten in het park', 'Don Carlos' en 'Der Stellvertreter', zijn vertolking van en in 'Hamlet'. Werkt(e) naast het toneel regelmatig voor televisie, en film. Speelde met o.a. Linda Christian in '16.32' en beëindigde kortgeleden de opnamen voor de Frans-Nederlandse co-productie 'De parallele weg'.

Vóór de repetities van 'Hamlet' blijft Eric Schneider in het vage over zijn rol, durft er nauwelijks over te praten. Dat niet uit gemaakte geheimzinnigheid, maar, nog slechts in het stadium van het zich zoveel mogelijk documenteren, lijkt elk woord 'storend' te kunnen werken. Een opmerking van zijn vrouw, de vertaalster Josephine Soer, dat deze 'Hamlet' een geheel andere zal worden dan de door Eric Schneider bewonderde vertolking van Coen Flink, wordt bevestigd noch ontkend.

Nu, enkele maanden na première en de in het algemeen zeer positieve kritie-

ken, is er geen sprake van een zekere terughoudendheid. Enthousiast, maar wel steeds zo veel mogelijk analyserend, praat hij over zijn werk. Opvallend daarbij is de afstand tot zich zelf. Het is soms alsof hij het over zich zelf heeft als Eric Schneider: die en die acteur in die en die rol in dat en dat stuk.

Ziet u, evenals een aantal critici, Hamlet als (een) provo?

"t Merkwaardige en eigenlijk ook wel een beetje verrassende was dat men dat verband onmiddellijk legde. Richard Flink heeft nl. in zijn regie niet bewust naar de provo toegewerkt. Toen besloten werd om 'Hamlet' op het repertoire te nemen stond wel direct vast dat het een moderne Hamlet zou (moeten) worden. Met het accent sterk op de jeugd. Vandaar ook o.m. de jonge koningin en de jonge Ophelia. Hamlet heeft natuurlijk inderdaad veel van de provo. Vergeet niet dat het stuk rond 1602 geschreven werd. De tijd van de Wittenberg en het opkomende Humanisme. Vernieuwingen, dus ook twijfel. Oude, bijna vastgeroeste zekerheden werden ondersteboven gegooid. Hetzelfde vind je ook bij de figuur Hamlet in zijn persoonlijke omstandigheden. De dood van zijn vader betekent het wegvallen van een zekerheid, een houvast. Zijn vader vertegenwoordigde de orde, een bepaald normbesef. De oom van Hamlet is de chaos. Hamlet zelf de gisting, met alle radeloosheid vandien. Plotseling moet Hamlet het helemaal alleen zien te maken. Denk je eens in dat je op de

Lijnbaan in Rotterdam loopt en je hoort je vermoorde vader vertellen dat je moeder ergens in Den Haag met je oom leeft! Op zo'n moment stort alles in elkaar. Twijfel is dan (nog) de enige zekerheid. Vooral wanneer je je ook nog gaat afvragen of het nu wel of niet de woorden van je vader waren. Je leeft in een totaal niets. Wat moet je doen, maar vooral hoe moet je handelen? Hamlet probeert te analyseren, te begrijpen, te verklaren. Hij wil kost wat kost alles volledig doordenken. Hij komt er niet uit. Hij loopt zich zelf uit de hand. Als hij zijn oom doodt, vermoordt Hamlet in wezen zich zelf. Hamlet zou zijn oom het liefst zeer wreed gedood hebben. Hij had iedere handeling willen beredeneren, rationeel willen verantwoorden voor zich zelf.

'Provo' is behalve een beladen ook een nogal vaag begrip. Waar doelt u precies op als u Hamlet met een provo vergelijkt?

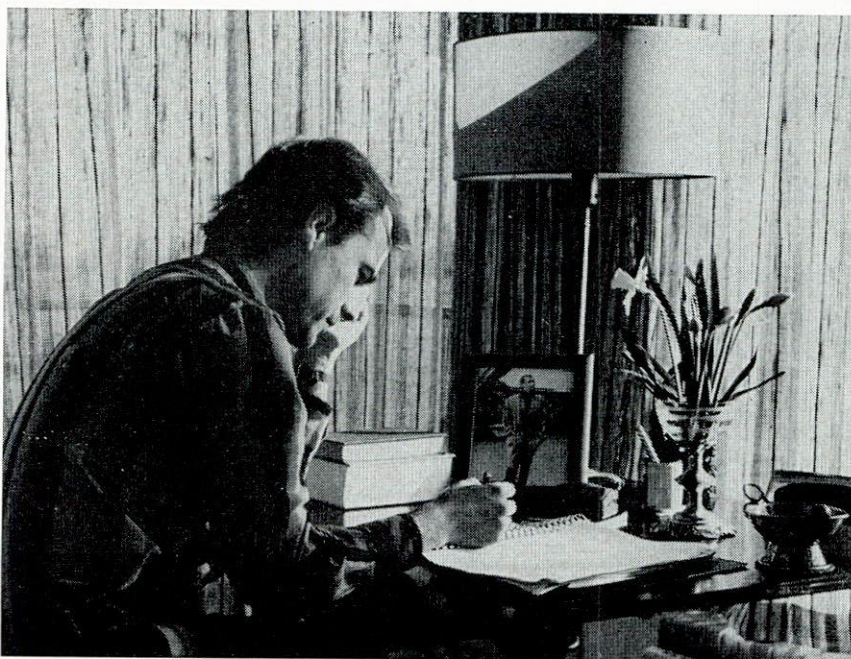
"Ik denk - bijvoorbeeld - aan een figuur als Roel van Duyn. De intellectuele provo. De mens eigenlijk die zich realiseert, door welke omstandigheden ook veroorzaakt of gedwongen, dat hij niets meer kan doen of beginnen met de oude waarden. In het creëren van nieuwe (levens)mogelijkheden bevindt hij zich, zeker in eerste instantie, in een geïsoleerde situatie. Is eenzaam."

Volgens Hugo Claus is de Hamlet-figuur geslaagd, maar is de voorstelling in z'n geheel halfslachtig. Niet modern genoeg, nog teveel plechtstatig troontjesgedoe...

"Hamlet is op sinaasappelkistjes te spelen. Maar dat vraagt tijd. Als je bedenkt dat Richard Flink en Nicolaas Wijnberg, die de dekors maakten, naar leeftijd genomen nou niet bepaald tot de jongere generatie behoren, vind ik dat zij in deze Hamlet-voorstelling al een heel eind gegaan zijn. Men is in Nederland nu eenmaal conventioneel. Bang om in één keer (te) ver te gaan. Bang vooral ook om een klassiek stuk aan te tasten. Men vraagt zich bij herhaling af of dat geen heiligschennis betekent. Het teveel ineens willen is daarom al met al volgens mij momenteel nog niet haalbaar. Zou er een directie van een toneelgezelschap zijn die het aandurfde, dan kan de voorstelling misschien artistiek wel een succes zijn. Of het echter ook zal aanslaan bij een groot publiek, zou ik niet durven beweren. Een aanvankelijke vervreemding, in de zin van afkeer, lijkt mij waarschijnlijker."

Is dat conventionele ook terug te vinden in de publieke benadering van de toneelspeler?

"De tijd van 'Vader, hou je dochter binnen, daar komen de toneelspelers aan' is nu wel voorbij. De toneelspeler is iemand geworden die ook gewoon een

vak beoefent. Toch is het nog niet sinds zo lang dat men zo denkt. Het komt vermoedelijk doordat een prestatie van een toneelspeler geen duidelijk tastbaar produkt oplevert. Zijn leven lijkt ook wat zweverig. Vreemde werktijden, vaak diep in de nacht thuis, etc. Een wat onzeker bestaan. Mijn vader was eigenlijk pas overtuigd toen ik eenmaal op de toneelschool zat en hij beseftte dat ik daar hard moest werken. Later ontmoette hij collega's van mij. Hij ontdekte dat het normale mensen waren. Moet ik wel bij zeggen dat hij dat ook direct wilde toegeven.'

U speelde 'Ricardo' in 'Der Stellvertreter' van Rolf Hochhuth. Een stuk dat met 'Die Ermittlung' van Peter Weiss vaak onder de noemer 'getuigend toneel' gevangen wordt. Hoe staat u tegenover deze vorm van toneel?

'Ik zie de zin er niet van in. Natuurlijk draagt het een belangrijk waar-schuwingselement in zich, maar tegelijkertijd haal je bij de mensen die het allemaal juist al zo goed weten en het vaak aan den lijve ondervonden hebben, zo vreselijk veel ellende omhoog. Ik heb naar aanleiding van 'Ricardo' de meest hartverscheurende brieven ontvangen. Brieven van mensen die bij het zien van 'Der Stellvertreter' in bepaald opzicht opnieuw kapot gingen. Een ander bezwaar lijkt mij dat dergelijke stukken te actueel zijn, te dichtbij staan. Acteur noch auteur hebben voldoende afstand van het gegeven.

Behalve dat U tekent en schildert, schrijft U ook toneelstukken. Modern, absurdistisch?

'Het liefst zou ik zeggen dat ik het niet weet. Ik vind het gevaarlijk om mij over mijn eigen werk uit te laten. Ook een beetje pretentius trouwens. Tot nu toe is er nog niets van mij opgevoerd. Ik ben momenteel over een stuk bezig met Anty Westerling, dramaturge van het 'Nieuw Rotterdams Toneel'. Misschien dat er met haar hulp iets van te maken is. Dit lijkt waarschijnlijk te bescheiden, maar dat is het beslist niet. Voor toneel schrijven is geweldig moeilijk. Zou er overigens ooit een stuk van mij gespeeld worden, dan onder pseudoniem. Niet uit angst voor de kritieken, maar ik wil in dat geval als schrijver en niet als acteur/schrijver besproken worden.'

De inhoud van zo'n eventueel toneelstuk?

'Geen waanzin. Er moeten mensen in staan. Geen verzameling vreemde, nauwelijks op iets of iemand slaande kreten. En het moet vooral ook speelbaar zijn. Met andere woorden niet zoals ik — bijvoorbeeld — laatst op de televisie twee mensen in een ton bezig zag. Ik heb het afgezet. Men maakt mij niet wijs dat zoiets speelbaar is. Ik ben nogal tegen het (te) absurdistische toneel. In

een toneelstuk moet, voor mij tenminste, een zekere psychologische ontwikkeling zitten. Nogmaals er moeten mensen op het toneel staan. Geen vertolkers van onmogelijke verzinsels. Of de inhoud nu wel of niet immoreel is, daar gaat het mij niet om. Als er maar herkenningmogelijkheden voor de toeschouwer zijn. De figuren in 'Who's afraid of Virginia Woolf' gaan vaak schotterig tegen elkaar tekeer, maar het zijn levende mensen, geen abstracte begrippen. Ik geloof dat een toneelstuk, althans voor een groot gedeelte, direct op de toeschouwer moet kunnen overkomen. Het moet niet zo zijn dat de toeschouwer het stuk pas begrijpt na het achteraf herhaaldelijk lezen van krantenkritieken of andere vormen van beschouwingen. Of er ooit iets van mij gespeeld zal worden, weet ik echt niet. Ik schrijf ook niet zo veel, heb er jammer genoeg niet zo veel tijd voor.

Een houdbaar excuus?

'Nee. Je grijpt het vaak aan om het schrijven uit te stellen. Toch zit er ook wel degelijk een grond van waarheid in. Je reist als acteur vrij constant heel Nederland door. Vaak zit je in twee stukken tegelijk. Er zijn tijden dat je 's avonds speelt en 's morgens weer vroeg moet repeteren. Heb je even wat minder te doen, dan is er de televisie of de film...'

Met belangrijke verschillen in vergelijking met het toneel?

'Bij de televisie niet. Voor mij eigen-

lijk alleen een technisch verschil. Het letten op lampjes, camera's, etc. Dat er geen publiek is vind ik niet erg. Op het toneel speel je ook niet op de hele zaal. Meestal concentreer je je op een klein gedeelte. Kan ook moeilijk anders. Als je je bewust zou zijn van alle toeschouwers, zou dat alleen maar 'storen'. Film is wel duidelijk anders. Je rol is zo verknijpt. Elke keer moet je weer opnemen waar je gebleven was. Je bent volledig afhankelijk van de regisseur.'

Momenteel speelt Eric Schneider in 'Wie kan er twee heren dienen' van Goldoni, en repeteert hij 'Hamlet' met Johan Schmitz, die de rol van Ko van Dijk (als de oom van Hamlet) heeft overgenomen. Daarna wordt 'Hamlet' weer volop gespeeld. Een voordeel van deze activiteiten is dat het niemandsland dat, na de intense voorbereiding en première van 'Hamlet', even dreigde te ontstaan al voor een groot gedeelte is weggefallen. Bovendien staan er weer nieuwe stukken op het repertoire, zoals o.a. 'Le Balcon' van Jean Genet, dat in een nieuwe bewerking van Josephine Soer gespeeld zal worden.

'De consequentie van Hamlet is voor mij niet dat ik nu alleen nog maar grote rollen zou doen. Ten eerste maak ik dat niet uit, en ten tweede kan je van een bijrol geweldig veel maken. Hamlet is fijn om gedaan te hebben, maar ik ben het volledig met Ko van Dijk eens wanneer hij zegt dat de belangrijkste rol voor een acteur de volgende is.'

DICK ZAAL

HET HUMANISTISCH OPLEIDINGSINSTITUUT

roept gegadigden op voor opleiding tot:

a. Geestelijke raadsman

b. Docent humanistisch vormingsonderwijs

Tijd en plaats: De cursus duurt twee jaar. De colleges worden gegeven te Utrecht, 's zaterdags om de veertien dagen van 14.00 uur tot 18.00 uur. Vakantie van 1 juli tot 1 september.

Vakken zijn o.a.: Humanistiek, filosofie, andragogiek/pedagogiek, groeps-werk, kennis van de bijbel, van het Christendom en van de niet-christelijke religies.

Vereisten: Middelbare schoolopleiding, en enige jaren voortgezette studie — leeftijd 25 tot 35 jaar — humanistische levensovertuiging. Een commissie van toelating beoordeelt de persoonlijke geschiktheid van de kandidaat.

Mogelijkheden: Na de studie bestaat de mogelijkheid om als vrijwilliger of als beroepskracht werkzaam te zijn.

Cursusgeld: Het cursusgeld bedraagt f 400,- per jaar.

Inlichtingen en aanmeldingen: Voor 1 juni a.s. bij het Humanistisch Opleidingsinstituut, postbus 114, Utrecht. Telefoon (030) - 24641.

Marc Chagall 80 jaar

Marc Chagall wacht nog steeds op erkenning in eigen land. In de Sowjet-Unie is het werk van de in Frankrijk wonende Russisch-joodse schilder taboe. Het wordt in strijd geacht met de principes van het socialistisch realisme, dat ondanks alle artistieke liberaliserings nog steeds het alleen-bestaansrecht geniet.

In juli wordt Chagall tachtig jaar. Het zag er begin 1967 even naar uit dat het Kremlin overstag zou gaan en hem zou eren met een tentoonstelling. Het officiële Sowjet-persbureau TASS meldde dat in de Moskouse Tretjakow-galerij een Chagall-expositie zou worden geopend.

De honderden Russische kunstliefhebbers kwamen evenwel voor niets naar de galerie. De wanden waren leeg; de doeken van Chagall spoorloos. De organisatoren noch de overheid wilden commentaar leveren. Zij deden alsof er nooit sprake was geweest van een tentoonstelling.

Begin april bracht TASS opnieuw een bericht over de oude meester. Het pers-

Werk van Rus in eigen land taboe

schilder — reisde hij via Witebsk naar de Franse hoofdstad.

Rijke bewonderaar

Dit vertrek werd mogelijk gemaakt door een rijke bewonderaar. Deze gaf hem in ruil voor zes schilderijen het geld voor zijn verblijf in Parijs. In die tijd werden Chagalls doeken vooral beheerst door het motief 'bruiloft'. Hoofdpersoon in zijn schilderwerk is Bella, een joods meisje uit Witebsk, met wie hij enkele jaren later zou trouwen.

'Ik werd opnieuw geboren,' zegt Chagall over zijn komst in Frankrijk. Als twintigjarige Rus, met een geweldig heimwee, komt hij aan in Parijs. Hij ontmoet daar mensen als Picasso, Matisse, Modigliani, Léger, Bracque, Gris en de reeds oudere schilders als Renoir en Degas.

Iets van thuis vindt Chagall (in 1910, terug in de Franse hoofdstad. Montparnasse, waar hij het meest wordt gesignaleerd, was in die tijd een verzamelplaats van beroemde liederen uit Oosteuropese

KUNST

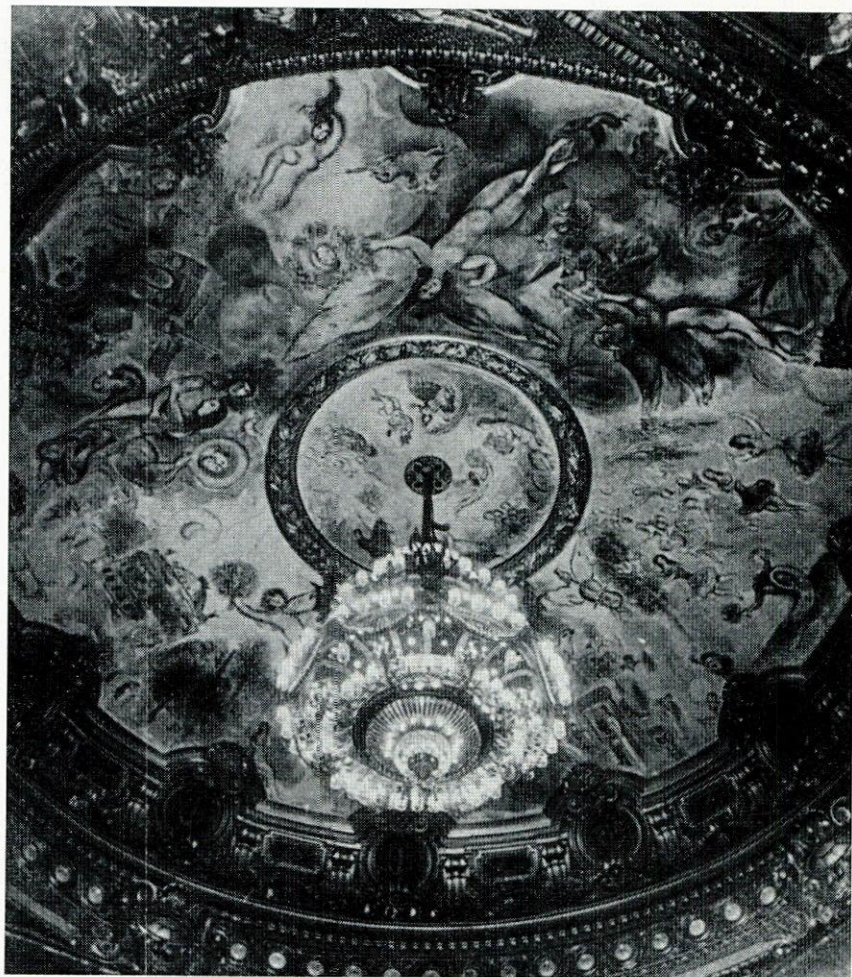
bureau meldde dat het museum van Leningrad en de Tretjakow-galerij hun medewerking zouden verlenen aan een eenmansexpositie die van 6 mei tot 31 juli in Zürich wordt gehouden. Acht doeken van Marc Chagall zouden worden uitgeleend.

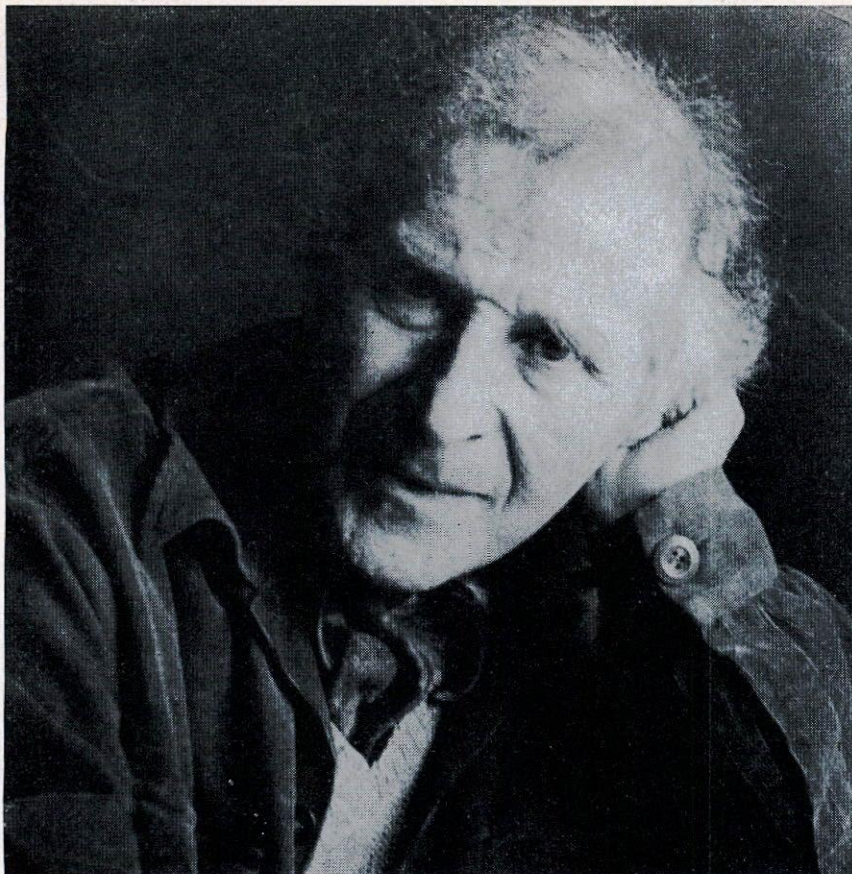
Gelukkige periode

Op 7 juli 1887 werd Marc Chagall geboren in de Russische stad Witebsk. Zijn vader was arbeider in een visfabriek; zijn moeder beheerde een kleine kruidenierswinkel. Breed had het gezin met tien kinderen het niet — met moeite kon het rondkomen. Toch moet Chagalls jeugd een gelukkige periode zijn geweest. Zijn leven temidden van vader, moeder, broers, zusjes, ooms en tantes, weerspiegelt zich in zijn werk.

Chagall heeft als schilder nauwelijks een opleiding gekregen. Slechts drie maanden studeerde hij aan de kunstacademie van zijn woonplaats. Later ging hij voor korte tijd in de leer bij een fotograaf en vertrok naar Petrograd, waar hij op een tweede-rangs academie werd aangenomen als leerling.

Het meest heeft Chagall evenwel gehad aan zijn opleiding bij de schilder Leon Bakst. Deze bracht hem in kennis met de kunstopvattingen van het verre Parijs. Na twee jaar Petrograd — hij verbleef daar als een soort manusje van alles, een werkstudent annex aankomend

Chagall is Europees. Hij — die zoveel heeft gezworven, die een tweede vaderland heeft moeten kiezen, twee oorlogen heeft meegemaakt en tot een vervolgte minderheid behoorde — is blij gebleven. Blij én melancholiek. Zijn droomwereld vol heimwee is niet te passen in een van de vakjes als surrealisme of realisme. De wereld van Chagall is een wereld van weemoedige herinneringen.

In 1960 kreeg Marc Chagall samen met Oskar Kokoschka de Erasmusprijs uit handen van prins Bernhard. Een eerbewijs voor een man die enkele jaren later de Parijse Opera van een nieuw plafond zou voorzien; die glas-in-loodramen maakte voor een synagoge in Jeruzalem, die boeken illustreerde en nog steeds al kunstenaar werkzaam is.

Wat is de charme van Chagalls werk? De compositorische onvolmaaktheid? De naïviteit? De weemoed, die eruit spreekt? Een afdoende antwoord zal — gelukkig — nooit worden gegeven.

BOB VAN OPZEELAND

landen. Het was ook een kosmopolitisch cultuurcentrum, dat Montmartre reeds had verdrongen. Het was de plek waar Trotski, Max Jacob, André Gide, Appollinaire en vele anderen zich zouden vestigen.

Droomfantasieën

Marc Chagall maakte vrienden in Parijs. Hij werd bewonderd. Zijn atelier 'La Ruche' werd het middelpunt — waar werd gediscussieerd over moderne kunst en werd gekeken naar de droomfantasieën, die de jonge schilder wist op te roepen. Zelf zegt hij over die periode:

'In gedachten keerde ik terug naar mijn geboorteplaats Witebsk'. Steeds is zijn woonplaats het onderwerp van 'weemoedig glimlachende' doeken.

Zijn eerste eenmansexpositie hield Chagall echter in Berlijn. Een van zijn bewonderaars in Parijs, een Duitse revuedirecteur, organiseerde de tentoonstelling. Dat gebeurde in 1914, iets meer dan een half jaar voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Chagall ging ook naar Berlijn. Hij keerde nog juist voordat het oorlogsgeweld goed losbarstte terug naar Rusland, naar Witebsk. Daar bleef hij tot 1922. Voor het joodse theater in Moskou vervaardigde hij in die tijd decors en muurschilderingen. Geld kreeg hij voor die arbeid nauwelijks. Het Sowjet-regime weigerde te betalen.

Daarna voor de tweede maal Parijs: met zijn vrouw vestigde hij zich in de Franse hoofdstad. Tot 1941 leeft en werkt hij er. Voor het nazigevaar besluit hij pas een jaar na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog uit te wijken naar New York.

Na de oorlog, in 1947, keert hij evenwel terug naar wat voor hem een tweede vaderland is geworden: Frankrijk. Aanvankelijk woont hij onder de rook van Parijs, in Orgeval. Op latere leeftijd zoekt hij het milder klimaat op van Vence in de Provence.

Joodse traditie

In hart en nieren is Chagall Rus gebleven, maar vooral jood. In vrijwel al zijn werk grijpt hij terug op de Joodse traditie, op het gezinsleven en het geloof.

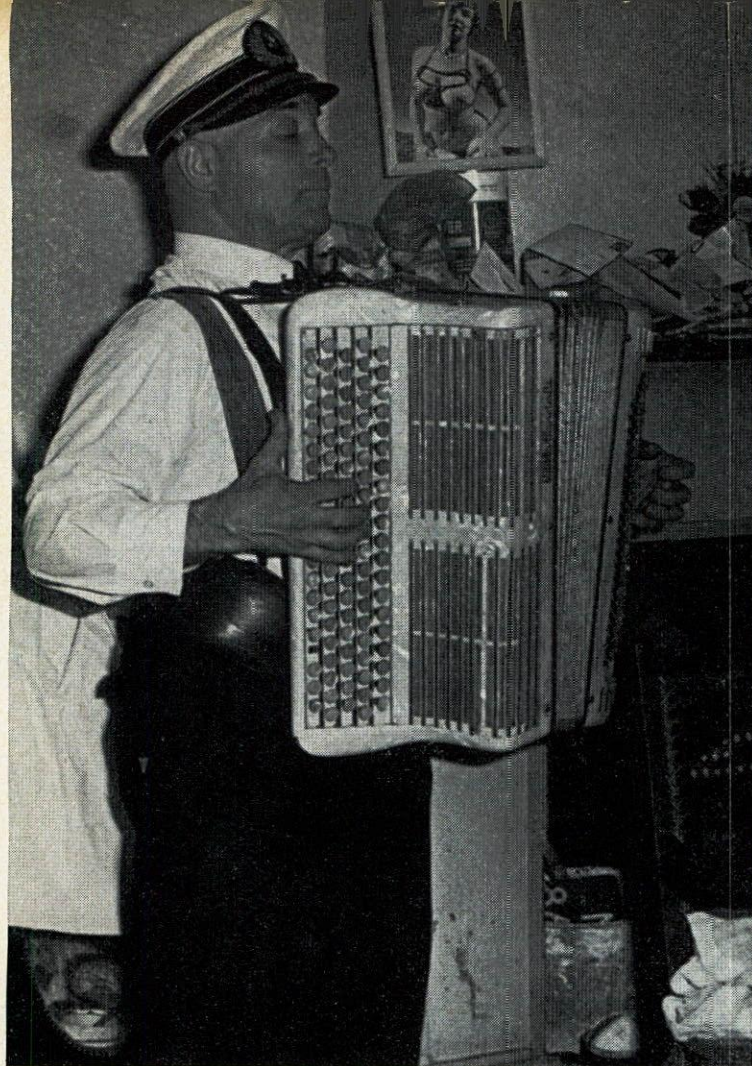

Bij de foto's

Links:
Chagalls plafondversiering
van de Parijse Opéra

Boven:
Marc Chagall

Rechts:
Een midzomernachtsdroom

MUZIKANTEN

Het oudste beroep... ja dat is bekend. Maar misschien is het op één na oudste – wel het beroep van muzikant. Op bruiloften partijen, kortom overal waar plezier is komen ze opdraven, al of niet professioneel.

Tom Weerheym heeft een aantal van hen in deze serie vastgelegd. Natuurlijk ontbreekt de Engelse straatmuzikant, met zijn onafscheidelijke banjo niet. Ook de zigeuners die bij hun viool zweren, mag men in een dergelijke serie niet vergeten. Of gaat uw voorkeur uit naar die twee dames die zo heerlijk amateuristisch hun instrument bespelen. Het is maar waar je van houdt.

